

Послання Львівського братства до братства Новокосянтинівського

Як літературний твір це послання після Грушевського не вивчалося.

М. Смотрицький та його „Тренос“

Розділ зацікавлює насамперед вдалою спробою соціально-психологічного аналізу тієї популярності, яку „Тренос“ здобув у сучасників письменника, а також методикою, що її Грушевський застосує в пошуці об'єктивної естетичної оцінки трактату.

Грушевський схиляється до думки, що сам автор читав „Θρηνος“ як „Тренос“, бо, „мабуть, вимова була Еразмова“. Йдеться про існування двох систем вимови давньогрецьких графем. Традиційну візантійську вимову (так звана „система Рейхліна“) зберегла православна традиція, і за нею θ читається як „ф“, а η як „і“. За системою ж Ераза Роттердамського θ читається як латинське „th“, а η як латинське „e“ (ε).

Постать Мелетія Смотрицького в останні десятиріччя привертала пильну увагу як білоруських, так і українських вчених. З праць перших назовемо лише монографії: *Прокошина Е. С. Мелетій Смотрицький*. Минск, 1966; *Короткий В. Г. Творческий путь Мелетия Смотрицкого*. Минск, 1987. Між авторами цих праць виникла полеміка про роки життя письменника. О. С. Прокошина наполягає, що це були 1572—1630 рр. (с. 36 та ін.), тимчасом як В. Г. Короткий більш аргументовано, на наш погляд, доводить, що Мелетій народився у першій половині 1577 р., а вмер 27 грудня 1633 р. (*Короткий В. Г. К биографии Мелетия Смотрицкого // Рус. лит. Л., 1982. № 2. С. 182—184*). У нас В. В. Німчук дослідив діяльність Мелетія Смотрицького як видатного вітчизняного філолога: *Німчук В. В. Граматика М. Смотрицького — перлина давнього мовознавства // Смотрицький Мелетій*. Граматика. К., 1979. С. 92—111. Див. також: *Абрамович С. Д. Мелетій Смотрицький та проблеми філологічної культури барокко // Українська література XVI—XVIII ст. та інші слов'янські літератури*. С. 137—160. Автор останньої праці, відволікаючись від зазначеної в її назві проблеми, необгрунтовано модернізує творчість письменника. П. К. Яременко в оглядовій праці «Мелетій Смотрицький: Життя і творчість» (К., 1986) і в спеціальній статті ставить перед собою мету довести, що „обвинувачення Смотрицького в ренегатстві хибне, позбавлене обгрунтованих доказів» (*Яременко П. К. До питання про еволюцію світогляду Мелетія Смотрицького // Українська література XVI—XVIII ст. та інші слов'янські літератури*. С. 96—116).

Фрагмент „Треноса“ (в читанні видавця-„Триноса“) в перекладі із старопольської мови В. І. Крעותня та Р. П. Радішевського надрукував В. І. Крעותень (*Укр. література XVII... С. 67—92, 222—226*). Бібліографія: *Махновець*. Давня... С. 547—554.

Сучасна сатира: Промова Мелешка

Головна думка Грушевського — це твір, що висміює «анахронізми з різних ведмежих кутів» — не була прийнята радянськими дослідниками. Білоруський вчений А. В. Коршунов доводить навіть, що „Промова Мелешка“ „в основних своїх рисах цілком відповідає історичному Іванові Мелешку. Найімовірніше в основі літературного твору лежать справжні записи депутата сейму Івана Мелешка. Пізніше ж невідомий автор опрацював ці матеріали, надавши їм літературну форму“ (*Коршуною А. В. Гістарычна*

мемуарна література // Гісторыя беларускай докастрычніцкай літаратуры: У 2 т Мінск, 1968 Т. 1; 3 староžitных часоў да канца XVIII ст. С. 345.

Г. А. Нудьга вважае, што „в пародіі висловлені прагнення тих прошарків української шляхти, што вороже ставилися до нових порядків, за яких велику силу одержували іноземці, а разом з тим не могли поділяти думок тих, хто обороняв консерватизм у побути“ (*Нудьга Г. А. Пародія в українській літературі*. К., 1961. С. 81). У свою чергу, білоруські вчені висловлюють думку, що в творі звучить „міцний і рішучий голос“ білоруської шляхти „проти іноземного засилля на білоруських землях і національного ренегатства“ (*Чемерицкий В. А. Предпосылки гуманизма в Белоруссии // История белорусской дооктябрьской литературы*. Минск, 1977. С. 76. Пор: *Коршунов А. В. Гістарычна мемуарна літаратура*. С. 345—349).

Л. Є. Махновець, котрому дуже не хочеться „виключати цю інтересну пам'ятку з лав демократичної сатири“, висловлює абсолютну голосливу гіпотезу, що автором її був „який-небудь убогий сеймиковий або магістратський канцелярист“ (*Махновець Л. Є. Сатира і гумор української прози XVI—XVIII ст.* С. 383).

І у визначенні жанру твору вчені не дійшли спільного висновку, Л. Є. Махновець бачить у ньому, як і Г. А. Нудьга, „пародію на сеймові орації“ (с. 383). А. І. Мальдіс і В. А. Чемерицкий наголошують на тому, що „промова Мелешка“ — „не пародія на сеймові промови, а своєрідна літературна містифікація, свідомо здійснена невідомим автором, щоб краще висловити свої думки“ (*Мальдіс А. И., Чемерицкий В. А. Литература периода барокко // История белорусской дооктябрьской литературы*. С. 270).

Цікаво, що сучасні вчені (Махновець Л. Є., А. І. Мальдіс, В. А. Чемерицкий) раз по раз звертають увагу на таку дивну рису твору, як індиферентність автора щодо питань професійних. А чи не пояснюється це тим, що він ці питання для себе вирішив? Інтерпретація автора як шляхтича-уніата (або католика) підтримала б те розуміння його твору, яке пропонує Грушевський.

Отож доводиться констатувати невирішеність основних питань вивчення твору, навіть його національної приналежності. Характерні обопільні звинувачення видавців твору — кого в „білорусифікації“ його тексту (Л. Є. Махновець В. Ластовського), а кого в українізації (А. В. Коршунов М. І. Костомарова). Щоправда, нещодавно В. Л. Микитась однозначно відніс „Промову Мелешка“ до „здобутків білоруського письменства“ (*Грицай М. С., Микитась В. Л., Шолом Ф. Я. Давня українська література*. С. 272). Мабуть, це все ж таки не остаточне вирішення питання.

Майбутні дослідники твору можуть звернутися до публікації ще одного, 1663 р., його списку: *Ластовський В.* Гісторыя беларускай (крыўскай) кнігі. Ковно, 1926. С. 447—449. Уточнено й дату його виникнення — між 1622 і 1632 рр.: *Крапивин П.* К вопросу о времени появления „Речи Ивана Мелешки“ // Изв. АН БССР. Минск, 1955. № 5. С. 65—74.

Спробу реконструкції тексту „Промови Мелешка“ за двома списками дав.: *Махновець Л. Є.* Сатира і гумор української прози XVI—XVIII ст. С. 380—382. Бібліографія: *Махновець.* Давня... С. 413—414.

Згадану Грушевським „езуїтську пародію про клопотання митрополита до св. Петра за виленьського купця Злотовича“ ширше дослідив Л. Є. Махновець, котрий датує її 1635 р. і подає текст у кириличній транслітерації: *Махновець Л. Є.* Сатира і гумор української прози XVI—XVIII ст. С. 433—434.

З мемуарної літератури — записки Балики

Розділ вводить у вивчення явища, котре в історико-культурному плані поки що не розглядалося — „нових мемуарів на чисто політичні теми“.